

Ob 150. obletnici čitalnice in 1. slovenskega tabora
v Ljutomeru 1868 - 2018

2. februarja 1868 leta bo minilo 150. let od nastanka čitalnice v Ljutomeru, matice vsem narodnim društvom v Ljutomeru in v okolici.

Razvoj narodne zavesti pri utrjevanju slovenske besede v Ljutomeru in na podeželju je povezan z številnimi rodoljubi iz območja Prlekije in širše pokrajine med Muro in Dravo. Za nastanek in razvoj čitalnice v Ljutomeru pa so najbolj zaslužni: Božidar Raič, dr. Matija Prelog, dr. Valentin Zarnik, Ivan Dragotin Huber, Jakob Zemljič, dr. Jakob Ploj, Anton Klemenčič, Ivan Kukovec, Ivan Lapajne, Josip Freuensfeld, Jožef Horvat, Franc Sneider, Franc Zacherl, dr. Anton Mravljak, Lovro Baš, Ivan Kryl, Anton Šlamberger, Fran Rosina, dr. Anton Mihalič, dr. Karol Chloupek, Ivan Skuhala, dr. Karol Grossmann, Fran Čeh, Fran Seršen, Jan Baukart in mnogi drugi rodoljubi.

Čitalnica in v okviru čitalnice v začetku 20. stoletja ustanovljena ljudska knjižnica sta poslovali na mnogih lokacijah v Ljutomeru. Tekom let delovanja sta doživeli mnoge spremembe. Njuno poslanstvo v ožjem pomenu nadaljuje danes Splošna knjižnica Ljutomer.

Glavni namen poslanstva čitalnice je bil, da v povezavi z narodnimi veseljami krepki narodno prebudno delo, osvešča prebivalstvo o vseh področjih narodnega življenja, ki je dobivalo v vsebinah ideologov čitalnice narodnopolitično vsebino. Kulturne in zabavne prireditve čitalnice so kmalu obsegale recitale, predavanja, petje, gledališke predstave, tombole, plese in govore, bésede... doma in na gostovanjih. Posebno pogosto je bilo sodelovanje z ormoško čitalnico. Največji narodnopolitični dogodek čitalnice v vsem njenem obdobju je bila organizacija 1. slovenskega tabora, prvega slovenskega množičnega narodnopolitičnega zborovanja »pod milim nebom«.

Na taboru je okoli 7.000 zbranih gostov, »ki so prišli od blizu in od daleč« podprlo zahtevo po Zedinjeni Sloveniji in uradni rabi slovenskega jezika v javnem življenju. Med govorniki na taboru so bili: Ivan Kukovec, dr. Valentin Zarnik, Božidar Raič, Dr. Matija Prelog, dr. Josip Vošnjak. Predsednik tabora je bil dr. Radoslav Razlag.

Pomembnosti prvega slovenskega tabora so se ljutomerski čitalniški rodoljubi dobro zavedali. Tabor je naznanil novo obdobje v obrambi temeljnih narodnih pravic. Bil je višek slovenske narodne zavesti in neke vrste plebiscit za Zedinjeno Slovenijo. Odprl je pot taborskemu gibanju in dal prepoznavnost Slovincem v monarhiji.

Med številnimi vsakoletnimi prireditvami čitalnice (veselice, igre, recitali, poučna predavanja, izleti itd.), velja omeniti pomembnejše narodne prireditve čitalnice od njenega nastanka do 1. svetovne vojne:

1869/1870 - sodelovanje pri taboru v Ormožu in taboru na Kapeli (Radenci),
1871 - ustanovitev prvega bralnega društva na ljutomerskem območju (Mala Nedelja),

1883 - 70. letnica dr. Frana Miklošiča v Ljutomeru,

1885 - obletnica Sv. Cirila in Metoda v Ljutomeru,

1900 - Slomškova slavnost v Ljutomeru,

1904 - 100. letnica rojstva pesnika Stanka Vraza v Cerovcu.

Čitalnica je tudi pripomogla k nastanku mnogih društev v tem obdobju:
1894 - Slovensko pevsko društvo v Ljutomeru,
1899 - Bralno društvo za ljutomersko okolico (kasneje katoliško Bralno društvo v Ljutomeru),
1903 - Telovadno in kulturno društvo Sokol v Ljutomeru,
1909 - Ljudska knjižnica v Ljutomeru.

Čitalnica je gojila kulturno poslanstvo s skromnimi dohodki (članarina, donacije), kar je komaj zadostovalo za kritje stroškov poslovanja: najem prostorov, nakup časopisov, knjig in pripravo kulturno- zabavnih prireditev. Težava čitalnice je bila tudi pomanjkanje sposobnih članov za vodenje kulturne dejavnosti, zato društvo ni moglo izvesti vseh načrtovanih nalog.

Družbene razmere za čitalnico v devetdesetih letih niso bile več ugodne zaradi poslabšanja narodnopolitičnih razmer v monarhiji, v večji meri pa tudi zaradi razdvajanja članov v idejnih pogledih. Pojavljati so se začela nasprotja med člani liberalnega dela čitalnice in predstavniki ter zagovorniki cerkve, kar je hromilo dejavnost čitalnice.

Po prihodu odvetnika, dr. Frana Rosine leta 1899, odvetnika, dr. Karola Grossmanna in zdravnika dr. Karola Chloupeka v začetku 20. stoletja, se je dejavnost čitalnice okrepila. Prizadevali so si, da bi se približali tržanom in podeželju, kar naj bi bilo tudi osnovno poslanstvo čitalnice. V tem času se je okrepila gledališka dejavnost čitalnice, katere tradicijo je kasneje nadaljevalo telovadno in kulturno društvo Sokol v Ljutomeru ob podpori čitalnice. Sokol je sodeloval s čitalnico in s pevskim društvom tudi pri večini drugih kulturnih prireditev v Ljutomeru.

Leta 1909 je bila v okviru čitalnice ustanovljena Ljudska knjižnica, namenjena zunanjim bralcem, ki so plačevali nižjo članarino in izposojnino za knjige. Čitalnica je vse primerne knjige prepustila ljudski knjižnici, za katero je bilo vse večje zanimanje tržanov in okoliškega prebivalstva. Kupili so tudi večje število knjig, nekaj knjig pa so pridobili z darili od donatorjev in članov čitalnice. Ljudska knjižnica je do leta 1911 pridobila 62 bralcev, ki so si izposodili 660 knjig. Vseh knjig je bilo tega leta 345.

Po 1. svetovni vojni leta 1919 je knjižnica pričela znova poslovati in sicer v mestni hiši na Glavnem trgu, čitalnica pa je nadaljevala dejavnost v prostorih Seršenove gostilne. Prvi predsednik čitalnice je postal odvetnik, dr. Marko Stajnko v Ljutomeru.

S skromnim izborom knjig knjižnica čitalnice ni mogla zadostiti povpraševanju bralcev, ki jih je bilo največ iz okoliških vasi. Večino prihodkov od občasnih kulturnih prireditev, članarine, izposojnine in od daril so namenili za nakup časopisov in revij, vezavo knjig in časopisov.

Bralci so si leta 1924 izposodili 1294 knjig. Knjig je bilo 639, naslednje leto pa že 757.

Izposoja knjig je v desetletju strmo narasla. Leta 1935 je bilo 140 članov knjižnice - bralcev, ki so si izposodili 5232 knjig. Knjig je imela knjižnica 2354. Članov čitalnice je bilo 61.

Čitalnica z ljudsko knjižnico si je v tridesetih letih 20. stoletja pridobila redne donatorje v Mestni občini Ljutomer in Mestni hranilnici v Ljutomeru. Knjige in denarno podporo je knjižnica prejela tudi od članov čitalnice in od posameznih rodoljubov od drugod.

V času okupacije 1941-1945, so nemški okupator in njegovi podporniki iz vrst domačinov uničili večino od 3000 knjig knjižnice.

Po osvoboditvi, septembra 1945, je knjižnica pričela znova poslovati kot Ljudska knjižnica OF, s 300 knjigami, katere je uredila za izposajo knjižničarka Franja Šnajder. Čitalnica je kot ustanova prenehala delovati. Pri obnovi knjižnice je izdatno pomagal Občinski ljudski odbor, ki je daroval tudi mnogo knjig.

Od leta 1924 do 1941 so delovali v čitalnici kot predsedniki, tajniki in odborniki: Franc Zacherl (dolgoletni knjižničar), dr. Tone Heric, Fran Seršen, dr. Marko Stajnko, Pero Veselič, diril Mikl (dolgoletni tajnik), Drago Komac, Jan Baukart, Fran Karbaš (dolgoletni predsednik čitalnice) Martin Čagran, Matija Vunderl, dr. Jože Šumenjak, Gustav Lukačič, Angela Gola, dr. Ciril Porekar, dr. Ivan Stojan, Slavko Stopar, Ciril Rajh, dr. Janez Mlinar, Vlado Porekar, Rajko Ogrin, Bogomir Regoršek, dr. Anton Farčnik, Franja Šnajder in drugi.

Avtor: Anton Ratiznojničnik.